

El jaciment de Punta de Corregó (la Portella, la Noguera, Lleida)

Introducció. Situació geogràfica

El jaciment anomenat Punta de Corregó consisteix en les evidències d'un petit assentament protorbà del tipus esperó-barrera, situat en l'extrem de la plataforma d'una de les terrasses de la riba dreta del riu Noguera Ribagorçana. Pertany al terme municipal de la Portella, comarca de la Noguera, i es localitza en terrenys de la finca Corregó, entre les partides de Cantaperdius i el riu. Les seves coordenades UTM són les següents: 057223, segons el mapa a escala 1:50.000, Balaguer.

L'extrem sortit, avançat, de la plataforma sobre la qual hom disposà l'assentament, s'orienta al nord-est, immediatament damunt del riu Noguera, i a una altitud aproximada de 255 metres sobre el nivell del mar. La zona immediata a Punta de Corregó es troba explotada agrícolament amb un cultiu de cereals i fou precisament l'acció de la maquinària agrícola sobre el jaciment, el fet que evidencià l'existència de restes arqueològiques, car va extreure a la superfície abundants fragments de materials ceràmics i lítics. En el moment dels treballs de prospecció, el sector de la finca ocupat pel jaciment romaní erm, ja que l'abundància de pedres arrancades i la minsa potència del sediment, impossibilitava un bon desenvolupament del cereal¹ (RODRÍGUEZ DUQUE, 1983).

Motivació dels treballs. Plantejament

Amb els treballs agrícoles que afectaren del tot la petita superfície de l'assentament afloraren fragments ceràmics i pedres procedents de les estructures destruïdes. D'entre aquests materials, col·laboradors de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida recolliren quatre fragments de motlles de peces metàl·liques que indicaven l'existència d'activitats

metàl·lúrgiques a petita escala en el jaciment. Així, amb la finalitat de conèixer les característiques aproximades del jaciment i les seves possibilitats d'investigació futura, malgrat la desfeta ocasionada pel llaurat de la zona, se sol·licità a la Direcció General del Patrimoni Artístic de la Generalitat de Catalunya el permís d'excavació necessari. D'aquesta manera, els treballs —autoritzats amb data de 7 de novembre de 1986—, varen permetre efectuar una curta prospecció del jaciment en la zona de l'istme que uneix l'extrem de la serra amb la resta de la plataforma, els resultats de la qual presentem aquí (ROVIRA, 1988).

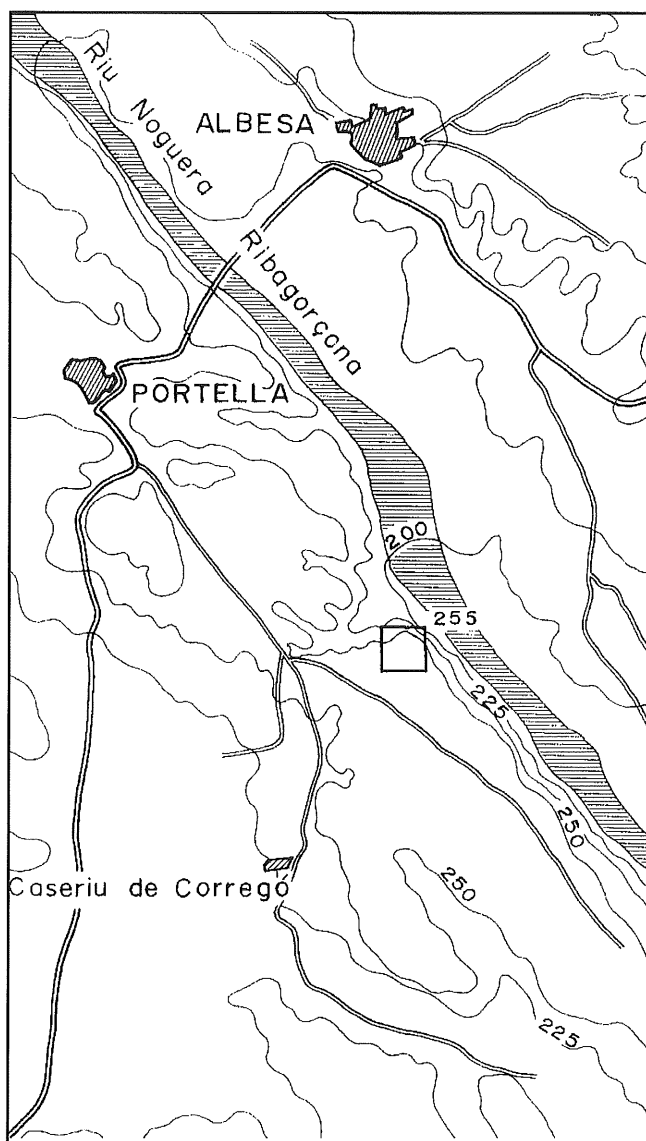

Figura 1. - Plànol esquemàtic de situació de l'assentament de la Portella, assenyalat en la figura com a inscrit en un quadrat.

1. Punta de Corregó es troba a poca distància de l'assentament identificat per Rodríguez Duque i publicat l'any 1983. Nogensmenys, es tracta de jaciments diferents, precisió que cal fer per a evitar confusions.

Els treballs de 1986

S'obriren dos talls, ambdós propers a la zona que aparentment —i a jutjar pels canvis de coloració i textura en la superfície i la delimitació produïda per la dispersió de les restes arqueològiques fragmentades— podia haver estat ocupada per una petita defensa en forma de mur transversal/barrera amb la finalitat de defensar l'assentament per l'istme d'unió amb la plataforma.

Així, es disposà un primer tall de tres per cinc metres de costat, orientat nord-est, i, molt proper a aquest, un segon tall de deu per tres metres. Aquest segon tall s'orientà en direcció sud-est i restà separat del tall número 1 per un testimoni de dos metres d'amplada, tot constituint ambdós talls una disposició aproximada en forma de L. La superfície total excavada fou de 45 metres quadrats.

Tall núm. 1

L'excavació d'aquest primer tall, orientat longitudinalment cap al nord-est i amb una superfície de quinze metres quadrats, no proporcionà informació significativa, car la seva escadussera potència i la inexistència d'estructures de qualsevol tipus o d'un nivell d'ocupació clar, dificultaren la interpretació del jaciment. D'altra banda, sí que s'aprecià amb claredat la incidència que la llaurada amb tractor havia tingut sobre la zona, car el sediment apareixia alterat per l'acció de les relles fins una profunditat que oscil·lava entre els trenta i els quaranta centímetres de fondària. La seqüència es presenta extraordinàriament simple, ja que després d'un petit nivell superficial, més polsós,

apareix l'únic estrat identificable. Es tracta d'un estrat d'abandonament, barrejat amb el superficial, i compost de terra granulosa, solta —argiles i llims— amb abundància de pedres calcàries de diferents mides —35 cm de diàmetre mig—, poligonals, sorrenques i alguns còdols. La terra, solta, granulosa, amb bossades més compactes, aparegué molt remenada per l'acció de la maquinària agrícola, i amb una potència mitjana entre 20 i 30 centímetres. Per dessota apareixia ja el nivell de terra clara, compacta, terreny geològic estèril que suportava l'ocupació de l'indret.

Al llarg de l'excavació d'aquest tall núm. 1, no aparegué cap estructura ni restes de la seva existència.

Tall núm. 2

L'excavació del segon tall proporcionà més informació sobre les característiques probables del jaciment. En tota la seva superfície —30 m²— s'apreciaren les conseqüències de l'acció dels tractors que, de la mateixa manera que en el tall anterior, havien alterat substancialment el sediment. Nogensmenys, el tall mostrà les restes de certes estructures d'ocupació que ara tractarem. La seqüència és la següent:

UE 1: Estrat superficial.

UE 2: Estrat d'abandonament.

Color: marró fosc-vermellós.

Consistència: terra solta amb bossades més compactes.

Composició: argiles i llims, pedres calcàries, quarsites i marès.

Predominen les pedres calcàries i de marès, poligonals, amb una dimensió mitjana de 30-35 centímetres, i d'altres més petites fins a 10 centímetres.

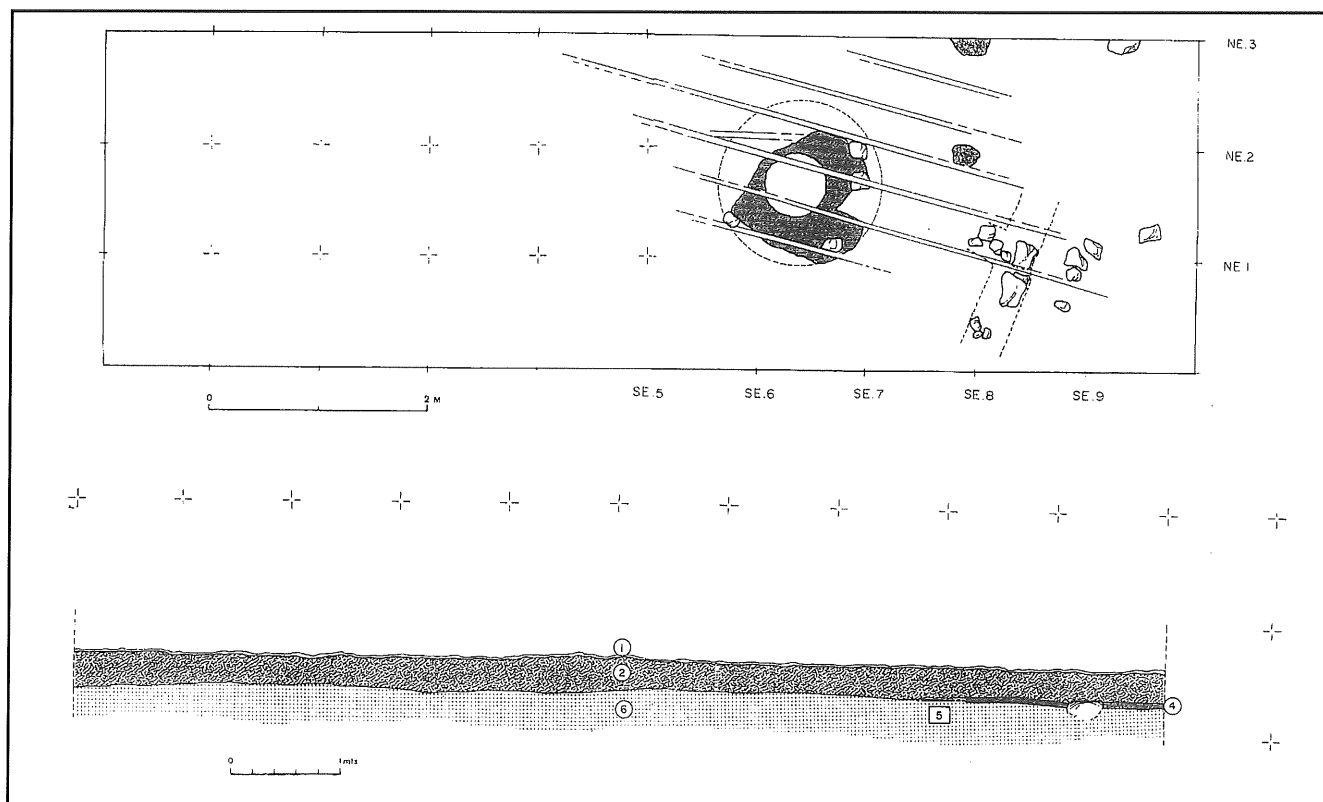

Figura 2. - Planta de les unitats 3, 4, 5 i 6 del Tall 2. Secció longitudinal del Tall 2.

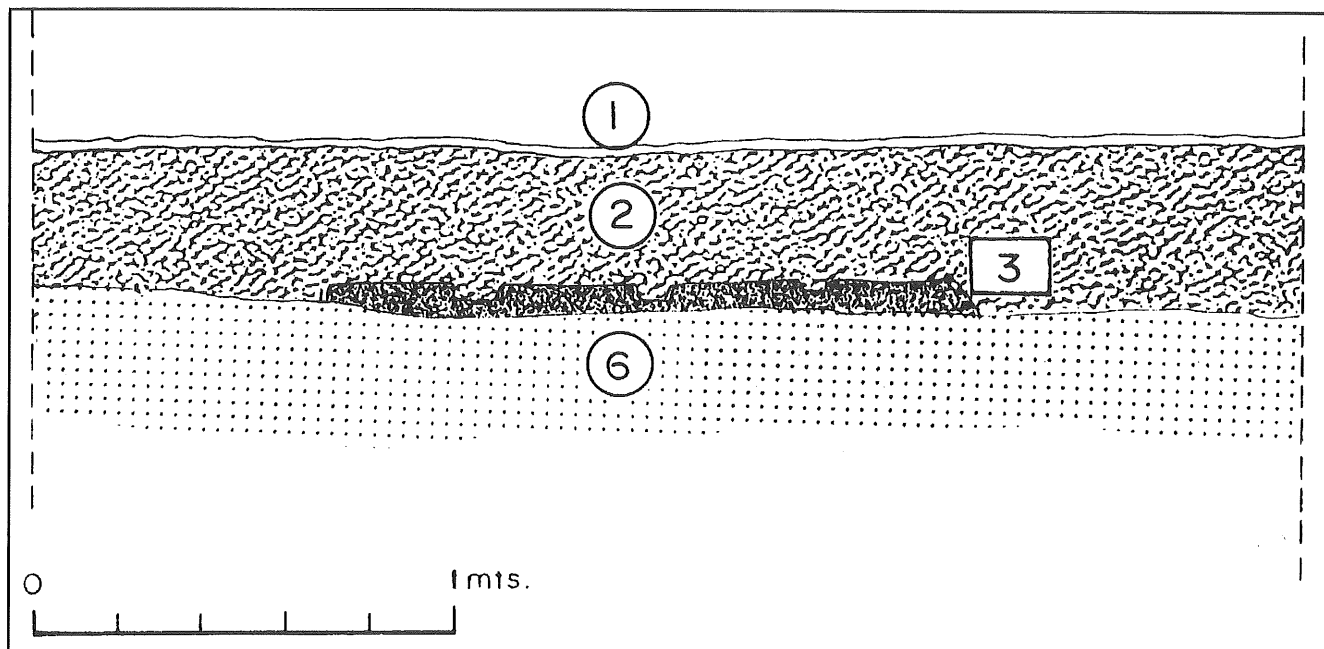

Figura 3. - Secció transversal del Tall 1.

Tot el sediment es troba alterat i regirat per l'acció de la maquinària agrícola.

UE 3: Llar.

Color: gris.

Consistència: tou.

Composició: argiles, llims, cendres i petits carbons.

Components artificials: es tracta de les restes conservades d'un fogar circular ben delimitat i constituït per una concentració clara de cendres i terra cendrosa que presenta una potència màxima de 16 centímetres.

L'existència de còdols pot ser indicativa de la seva utilització en la preparació del fogar, però el seu estat de conservació —afectat per l'acció de les relles de l'arada—, dificulta notablement una afirmació categòrica al respecte. Juntament amb la terra i les cendres constitutives del fogar foren exhumats alguns fragments ceràmics i argila endurida pel foc.

UE 4: Expansió de la llar.

Color: gris.

Consistència: tova.

Composició: terra i cendres.

Potència: 5/6 centímetres.

UE 5: restes de sòl d'ocupació.

Color: marró clar-vermellós.

Consistència: dur-compacte.

Composició: argila.

Descripció: es tracta de les restes localitzades esporàdicament en diferents punts del Tall núm. 2, d'un sòl d'ocupació format d'argila endurida. En tota la superfície del tall no pot ser relacionat amb cap estructura, a excepció de les restes de fogar. Els fragments residuals de sòl apareixen entre el nord-est i el sud-est del fogar. Cal advertir que la superfície conservada és mínima, car els solcs deixats per l'acció de la maquinària agrícola, en nombre de sis, assenyalen profundament la superfície del terreny estèril i alteraren notablement tant el nivell d'ocupació com el fogar esmentat que apareix travessat per tres solcs.

UE 6: terreny natural.

Estructures identificades

Ja ha estat assenyalat que en el Tall núm. 1 no aparegué cap resta constructiva ni d'ocupació i que el material arqueològic recuperat es trobava molt fragmentat i barrejat per l'acció de la maquinària agrícola. Nogensmenys, l'excavació del Tall núm. 2 va permetre la localització d'un fogar i la seva expansió circular —UE 3— d'argila endurida i còdols, relacionat amb les escadusseres restes d'un sòl d'ocupació extraordinàriament destruït. Aquests elements apareixen en l'extrem sud-est del tall, així com les pedres fragmentades d'un possible mur nord-est/sud-oest aproximadament a un metre de distància de l'extrem del fogar. D'aquest hipotètic muret només restaven clavades a terra algunes pedres, però l'abundància en tota la sedimentació d'aquest tall de pedres poligonals d'entre 30 i 40 centímetres de diàmetre, confirma l'anterior existència d'alguna estructura relacionada amb la llar que fou arrasada per les labors agrícoles.

El material arqueològic Cronologia del jaciment

Les característiques generals dels materials exhumats, tant superficialment com en la minsa seqüència estratigràfica del jaciment, indiquen la seva quasi segura pertinença a una *facies* determinada del complex del bronze final inicial de la Depressió de l'Ebre a Catalunya. En efecte, l'anàlisi de diferents jaciments de la Catalunya occidental permet apreciar la complexitat del procés evolutiu de les diverses comunitats del bronze final des de les tres darreres centúries del segon mil·lenari abans de l'Era. En el cas de Punta de Corregó comprovem fefaentment una sèrie de fets que ja havien estat observats en altres jaciments de la Catalunya occidental i meridional: d'una banda, l'assimilació de la major part del material ceràmic

localitzat a l'*stock* de formes de tradició indígena que podem identificar perfectament des del bronze antic, i, d'una altra banda, les formes més particulars, derivades de tipus evolucionats d'inicis del bronze final o de formes ja plenament pertanyents al que ha estat anomenat com camps d'urnes antics.

En realitat, el material ceràmic procedent d'aquest jaciment és paradigmàtic d'un tipus de jaciments del bronze final inicial que mostren un predomini absolut de les formes de tradició indígena —pràcticament inalterables al llarg d'un mil·lenari— i dels tipus ceràmics que són la conseqüència de l'evolució de certes formes: així, per exemple, els vasos de perfils en essa, de diverses característiques i solucions de perfil, els vasos troncocònics o bitroncocònics, o de formes assimilables que mostren vores rectes o, sobretot, entrants, amb llavis plans i arrodonits, les tasses carenades i els vasos amb apèndix de botó. S'aprecia un predomini de les carenes mitges i altes, i és interessant la presència de certs tipus de tasses bitroncocòniques amb o sense nansa, com veiem en el número 3 de la figura 11. Les formes més minoritàries són les que corresponen a petits vasos bitroncocònics amb decoració d'acanalats horitzontals en el coll. Altres formes com l'urna de vora llarga, exvasada i bisellada —fig. 5, núm. 5—, la tapadora o plat bisellat —fig. 8, núm. 20—, el bol-plat pseudohemisfèric bisellat —fig. 9, núm. 11— o el vas, probablement bitroncocònic de vora apuntada molt exvasada —fig. 8, núm. 25—, són característiques d'aquests moments quelcom avançats del bronze final inicial.

És interessant constatar que les decoracions predominants consisteixen en cordons aplicats o extrets, digitats i impressos, col·locats sovint prop de la boca de la peça, o, fins i tot, en el llavi, i gairebé sempre en el terç superior d'aquesta. En general, les decoracions cordonades afecten a peces en forma d'essa, de variades solucions, i a algunes peces troncocòniques. Altres sistemes decoratius se submergeixen en les tradicions ornamentals del bronze local com és el cas de les rugositats aplicades sobre tota la superfície de la peça o només una part, o la inclusió de botons i mamellons. També és interessant la presència d'algun motiu incís, sobretot sobre peces carenades, fet decoratiu observable ja des del bronze antic de la Catalunya occidental. Per a finalitzar, també alguns exemplars de vasos amb apèndix de botó, fonamentalment tasses carenades, recorden l'ambient ceràmic tradicional.

D'aquesta manera, el conjunt de materials localitzats, tant recuperats en superfície com procedents dels dos talls oberts, s'inclou en una de les *facies* regionals del bronze final del nord-est peninsular. La datació del jaciment cal situar-la en el bronze final II o el que és el mateix en un segon moment de les transformacions de les poblacions indígenes després de l'arribada dels primers influxos de camps d'urnes. Una datació entre el 1100 i el 1000 abans de l'era podria ser la més adient per una fase que té els seus paral·lels en un bon nombre de jaciments propers. Així, per exemple, una de les fases del jaciment de Solibernat (Torres de Segre) és perfectament paral·lelitzable amb el jaciment que ens ocupa, i la Portella troba concomitàncies en molts

altres jaciments com Rocaferida (Sarroca de Lleida, Segrià).

Característiques probables i paper de l'assentament

Ja hem esmentat abans que a jutjar pels resultats de l'arada del jaciment i les evidències de la dispersió de materials en superfície, l'assentament s'estenia en l'extrem de l'esperó de la plataforma i, molt probablement, disposava d'un mur defensiu o muralla en la zona de l'istme. L'existència d'aquesta defensa —del tipus barrera— no comprovada arqueològicament, sinó suposada ocularment, tindria els seus paral·lels en molts altres assentaments d'idèntiques característiques establerts en extrems de plataforma o que ocupaven només la meitat o una part determinada de tossals i extrems de serres. Aquestes muralles comencen a aixecar-se a partir del segle x abans de l'era, i, possiblement, siguin les primeres defenses estables, permanents, dels jaciments de l'edat del bronze de la Depressió de l'Ebre, construïdes segons una planificació prèvia.

D'altra banda, ja hem comentat que l'excavació mostrà l'arrasament de la pràctica totalitat de les estructures conservades en el sector estudiat. Això no obstant, és probable que les pedres desbastades localitzades en el Tall núm. 2 corresponguin a un angle o, tal vegada, a la intersecció de dos murs rectilinis. Els habitacles, doncs, consistirien en estances rectangulars, com en molts altres indrets, però desconexem la seva disposició.

Pel que fa al paper del jaciment, hi ha dos aspectes concrets a ressaltar: d'una banda, la constatació de l'existència d'una activitat de foneria de metall força interessant si tenim en compte els tipus de motlles recollits superficialment, malgrat que no sabem a quina escala es desenvoluparia. D'altra banda, és remarcable la situació de l'assentament en un indret de fàcil defensa i, el que és més important, d'una enorme visibilitat pel que fa al control visual del riu Noguera Ribagorçana. En aquest sentit, el jaciment es troba emplaçat immediatament damunt del curs del riu, en el seu marge dret, i no hem d'oblidar que la conca del Noguera Ribagorçana és, riu amunt, una de les principals rutes seguides tradicionalment i, sobretot, durant el bronze final, per a accedir a les serres pirinenques, al Pirineu i, tot seguit, arribar a la conca de la Garona i, fonamentalment, enllaçar amb els territoris aquitans i atlàntics.

En aquest sentit, Punta de Corregó acompliria un paper de baula, de punt intermedi, com molts altres, al llarg del curs dels principals rius de les Terres de Ponent, el Segre i les dues Nogueres, i la seva situació s'emmarcaria en una zona important de pas, caracteritzada, alhora, pel dinamisme dels seus assentaments i un control cada vegada més acusat del territori i de les vies de circulació.

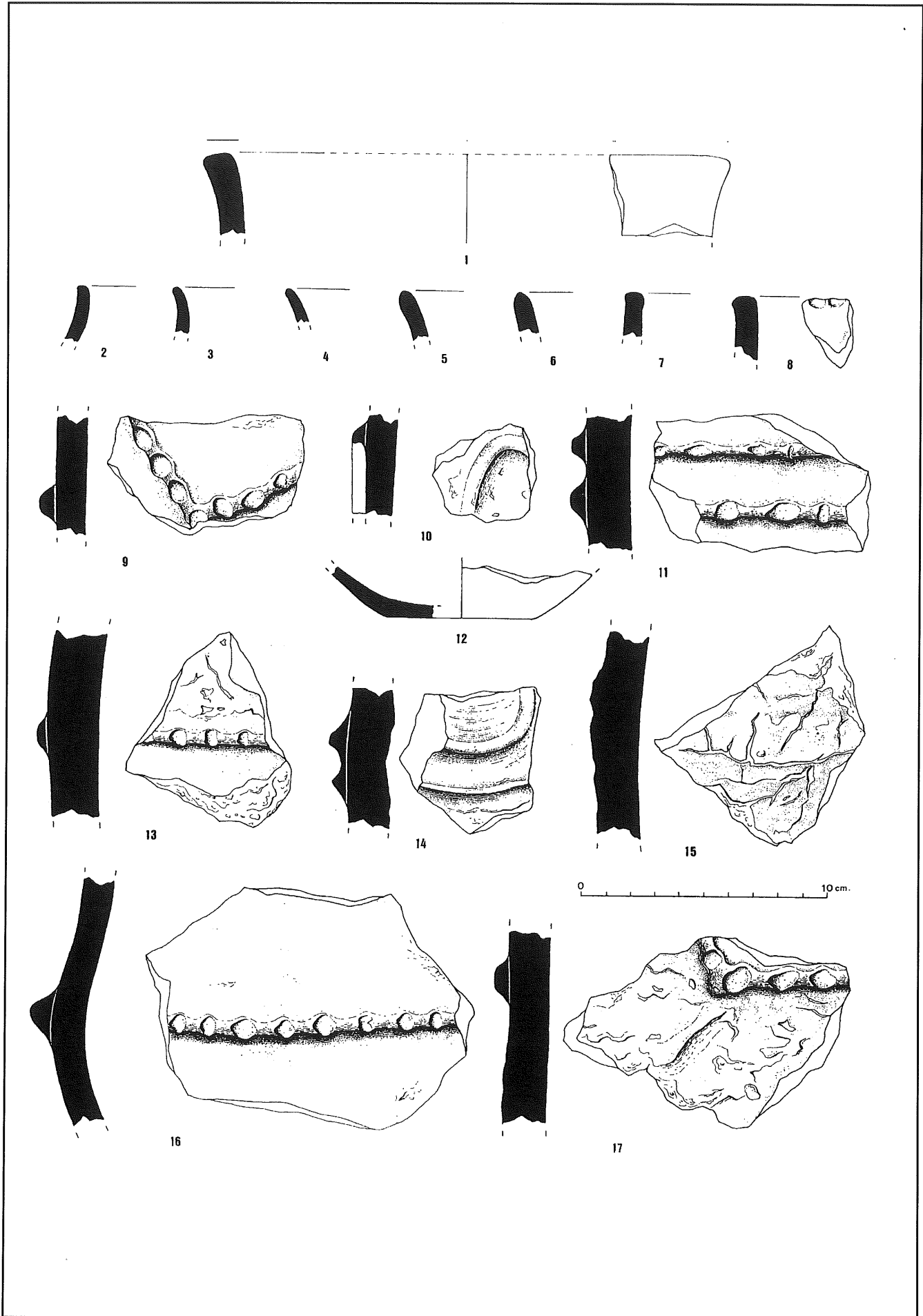

Figura 4. - Tall 1. UE 1.

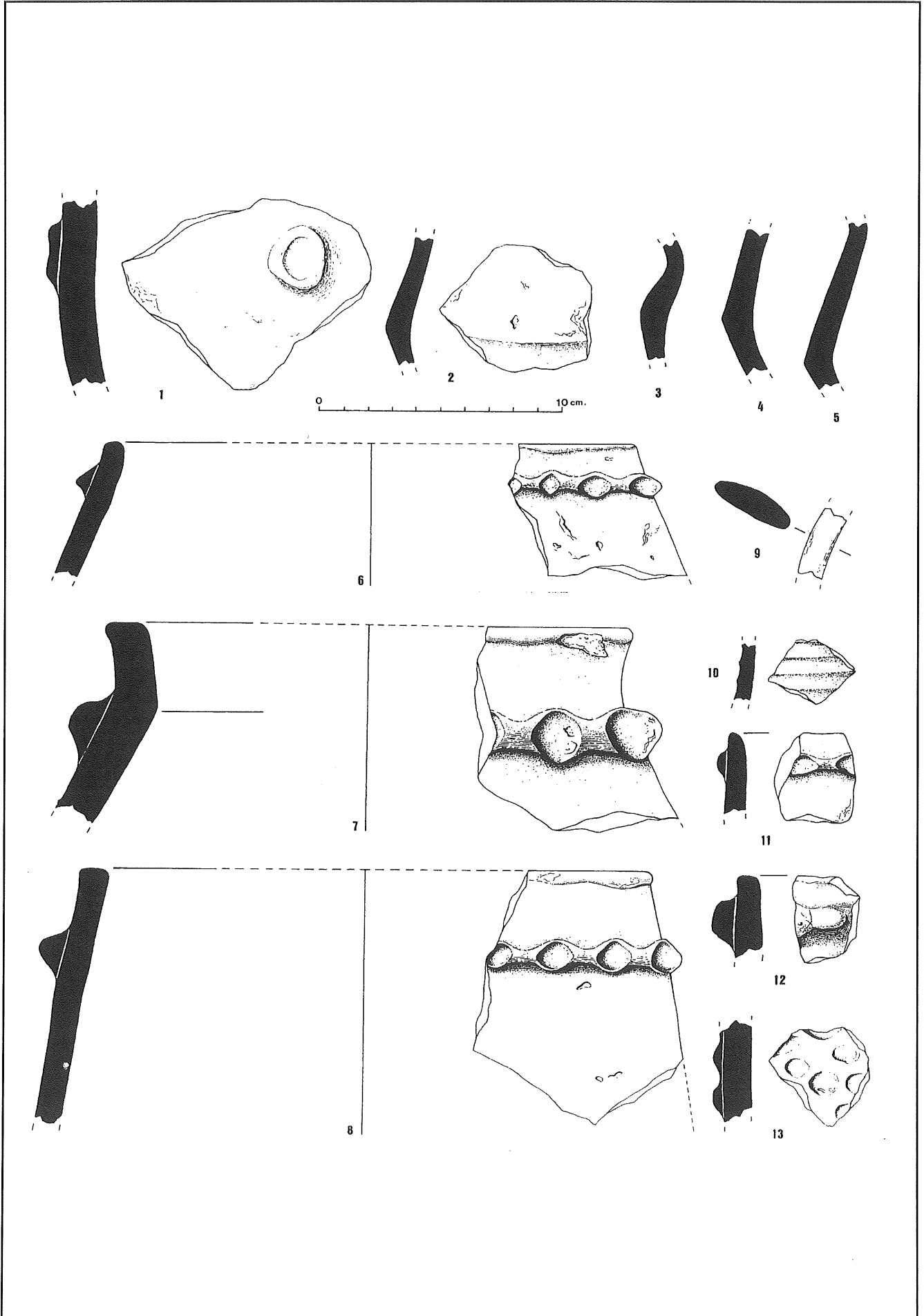

Figura 5. - Tall 1. UE 2.

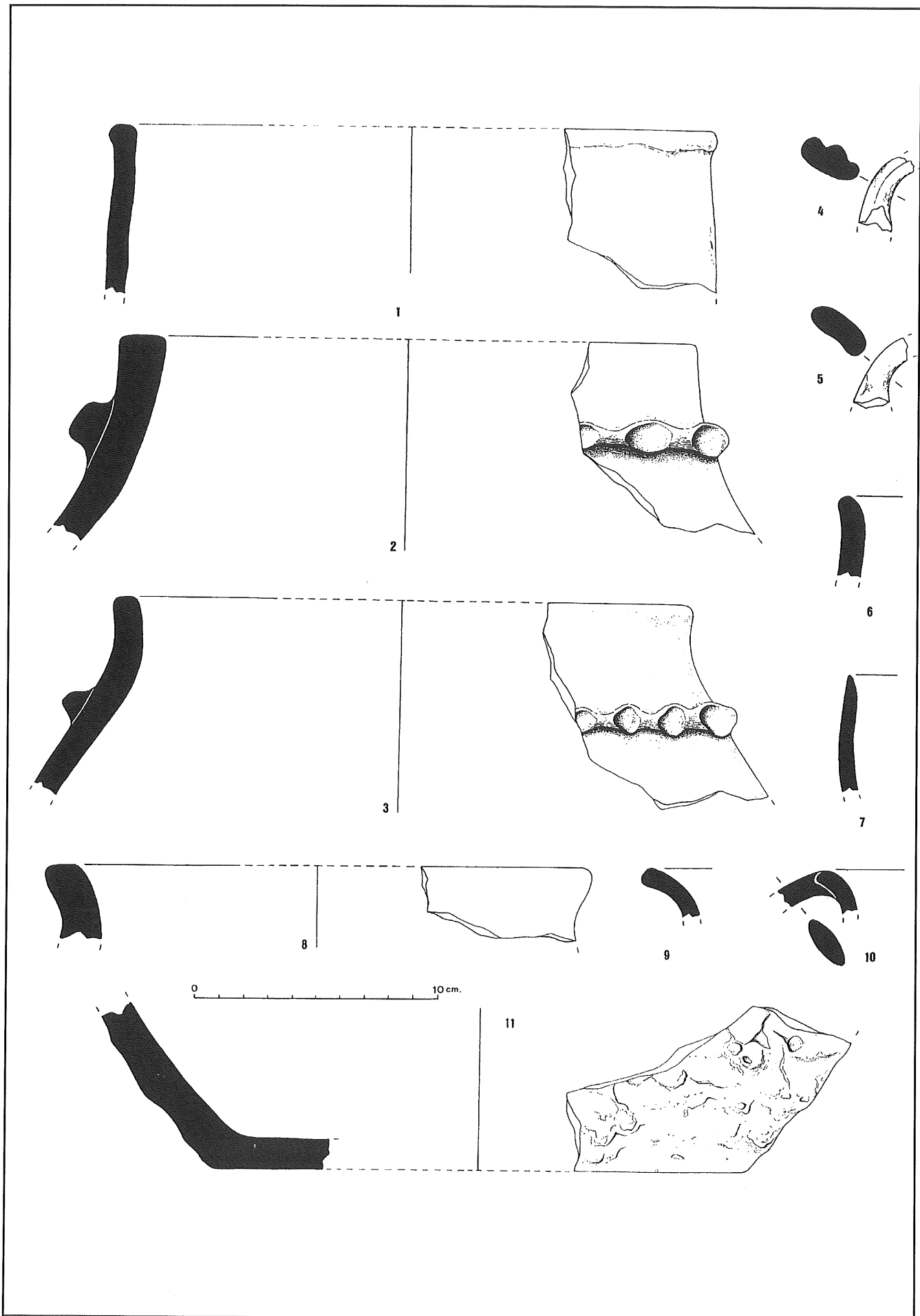

Figura 6. - Tall 1. UE 2.

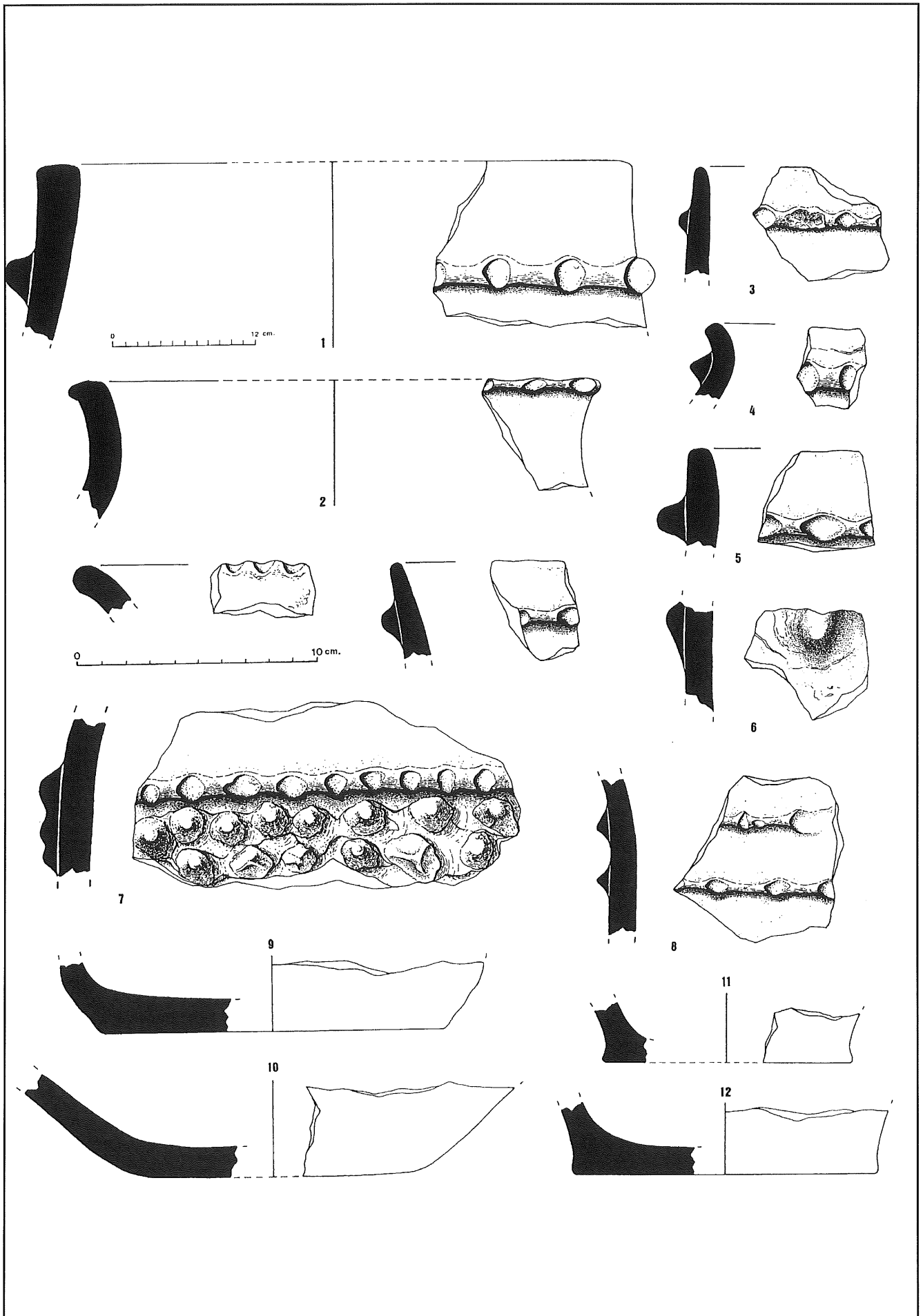

Figura 7. - Tall 1. UE 2.

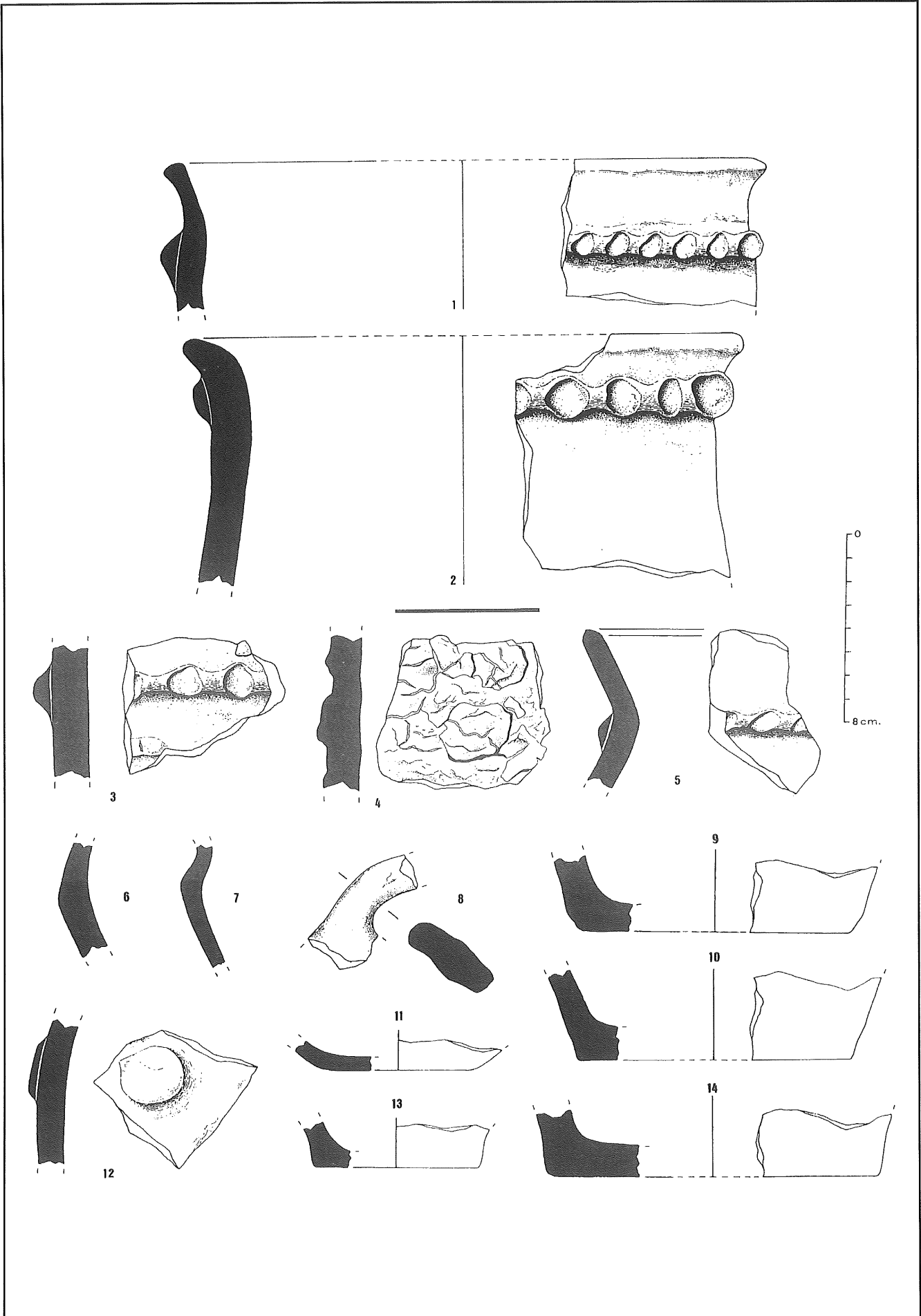

Figura 8. - Tall 2. UE 1.

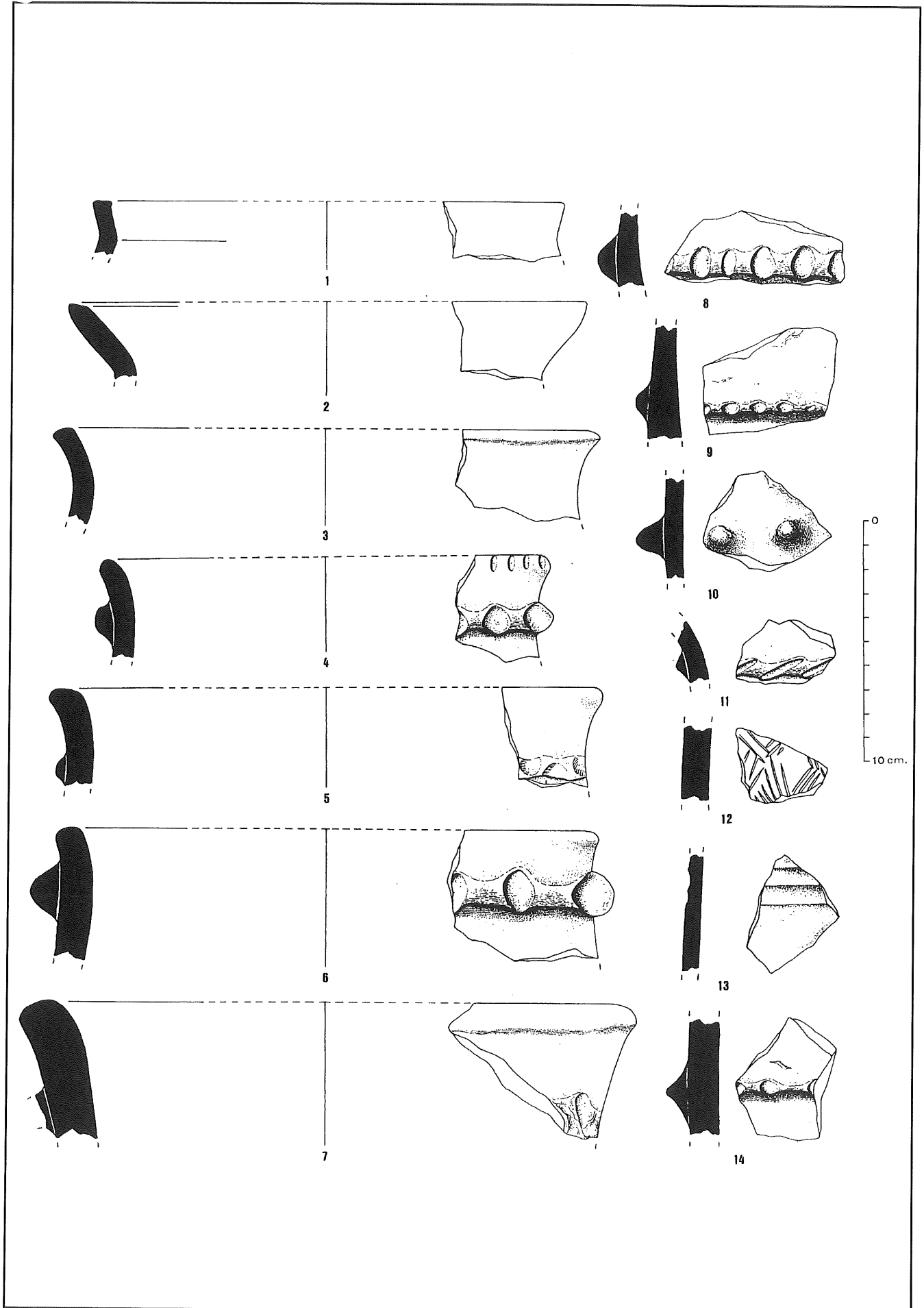

Figura 9. - Tall 2. UE 1.

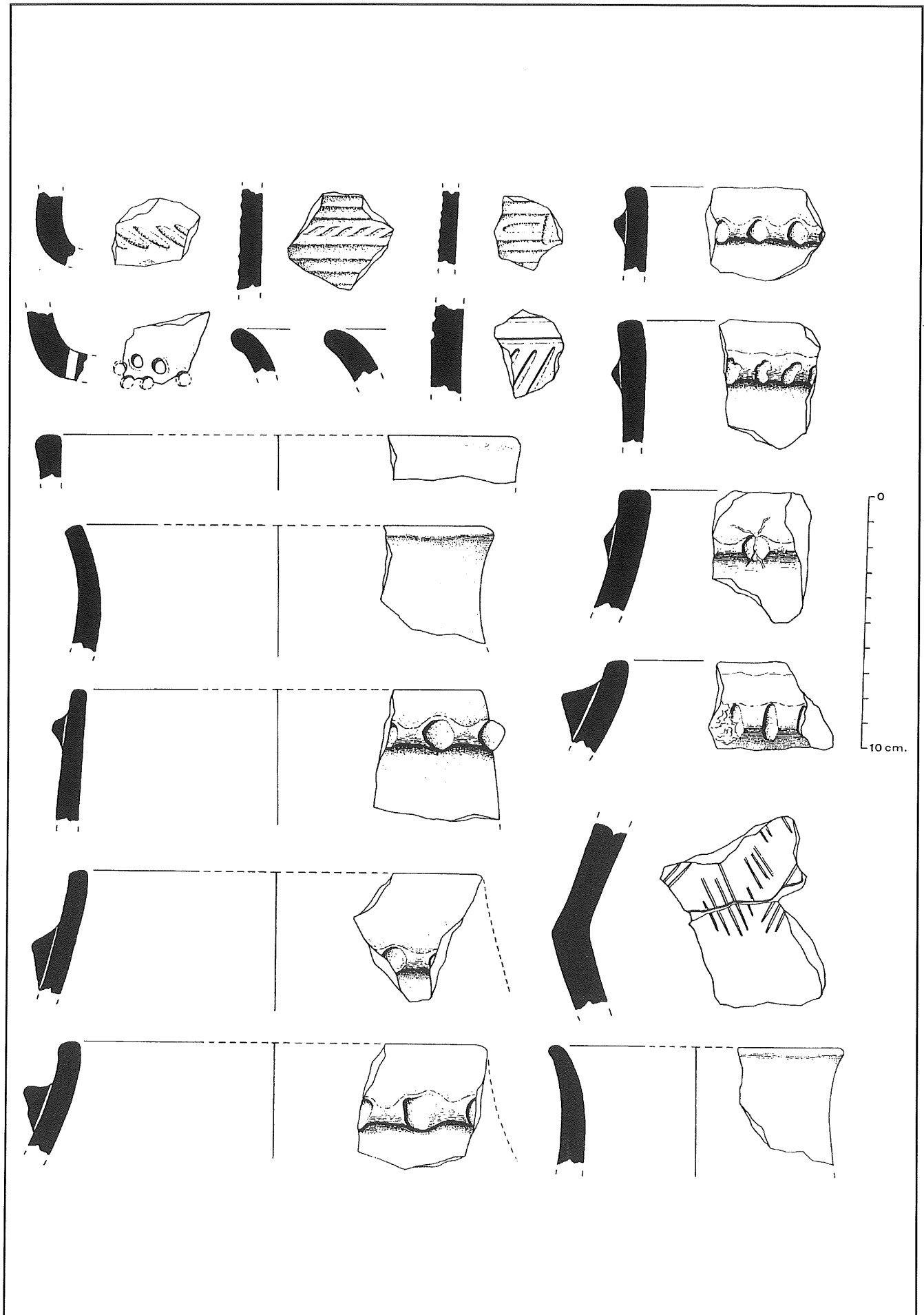

Figura 10. - Tall 2. UE 2.

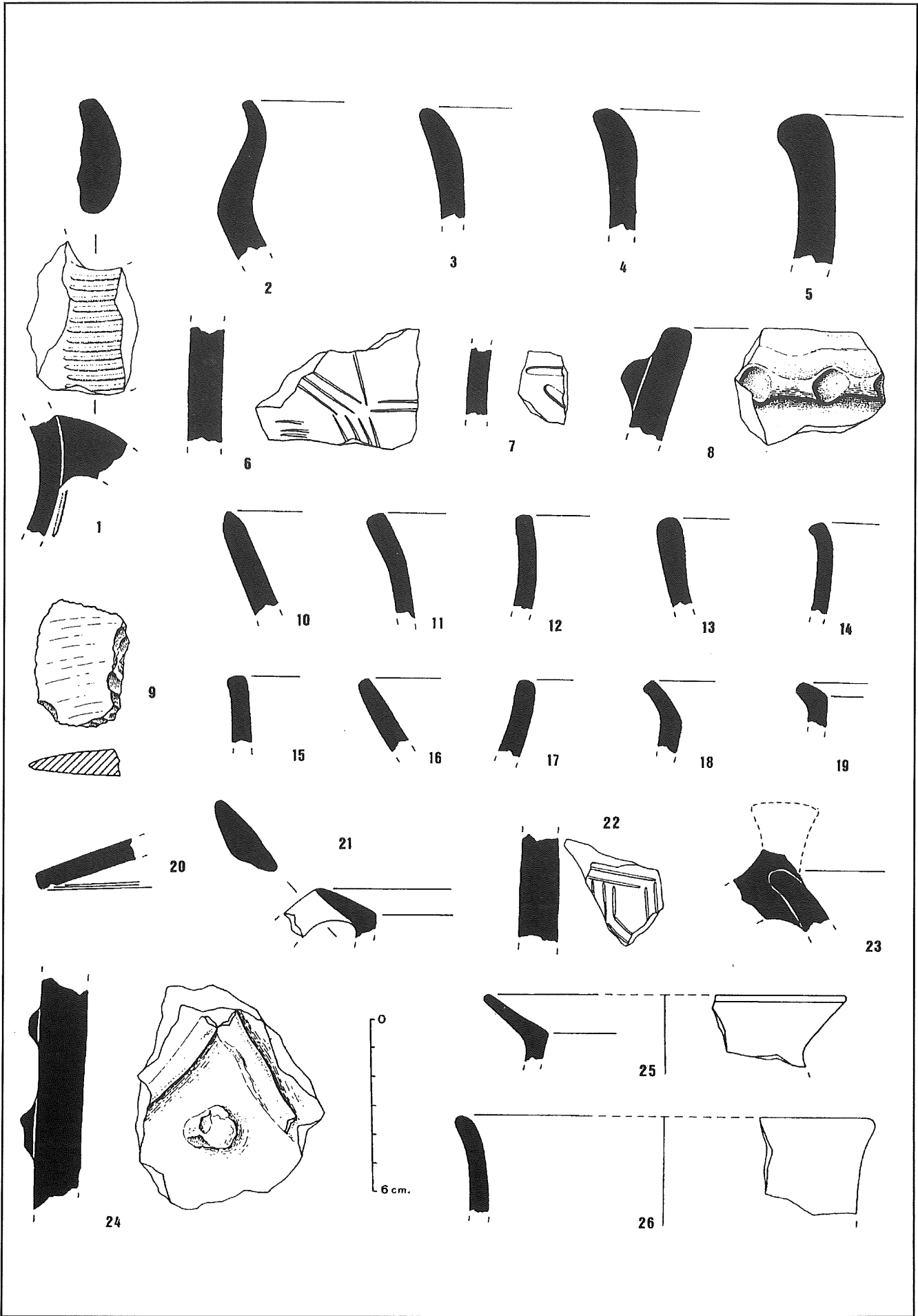

Figura 11. - Tall 2. UE 2.

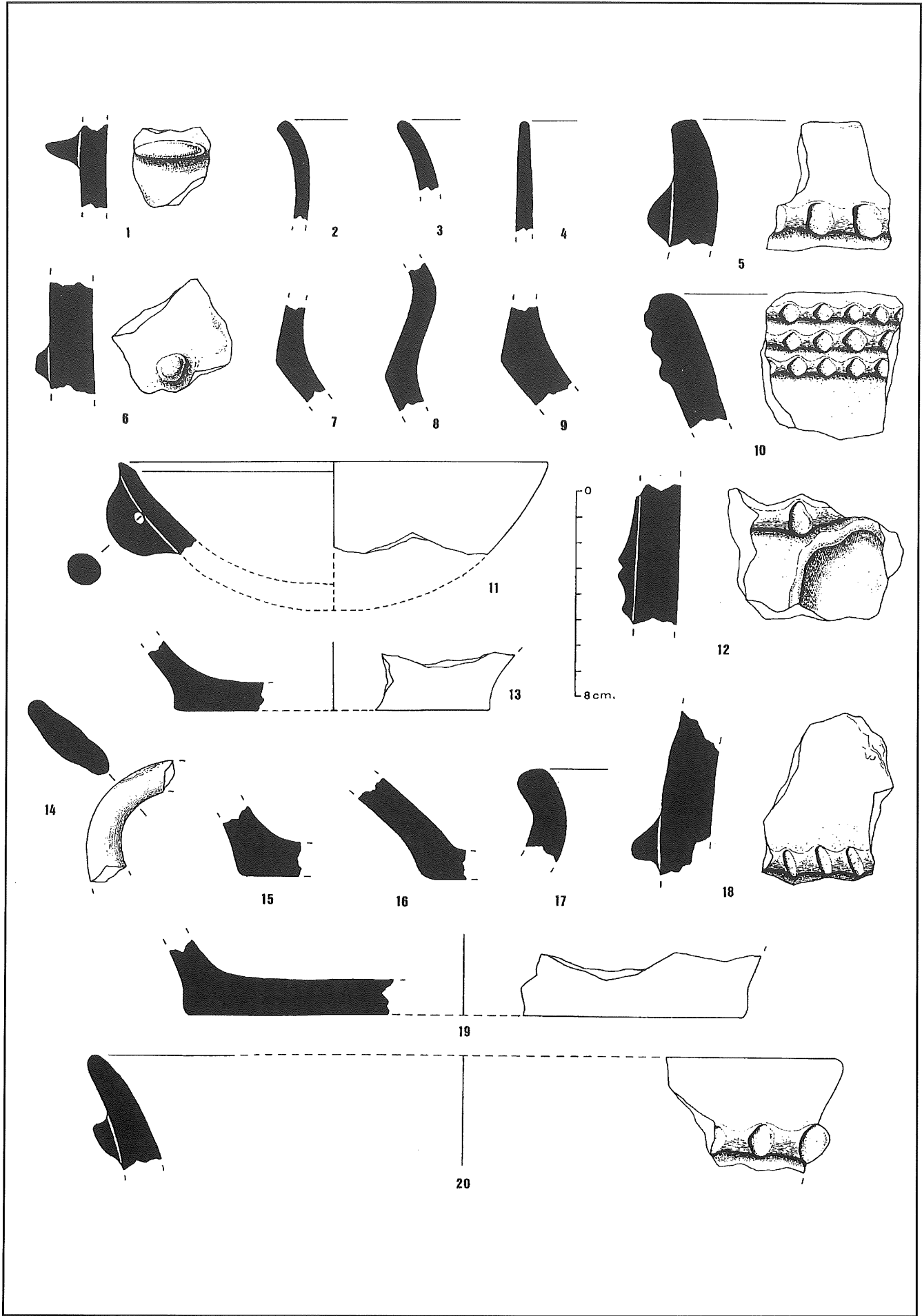

Figura 12. - Tall 2. UE 2.

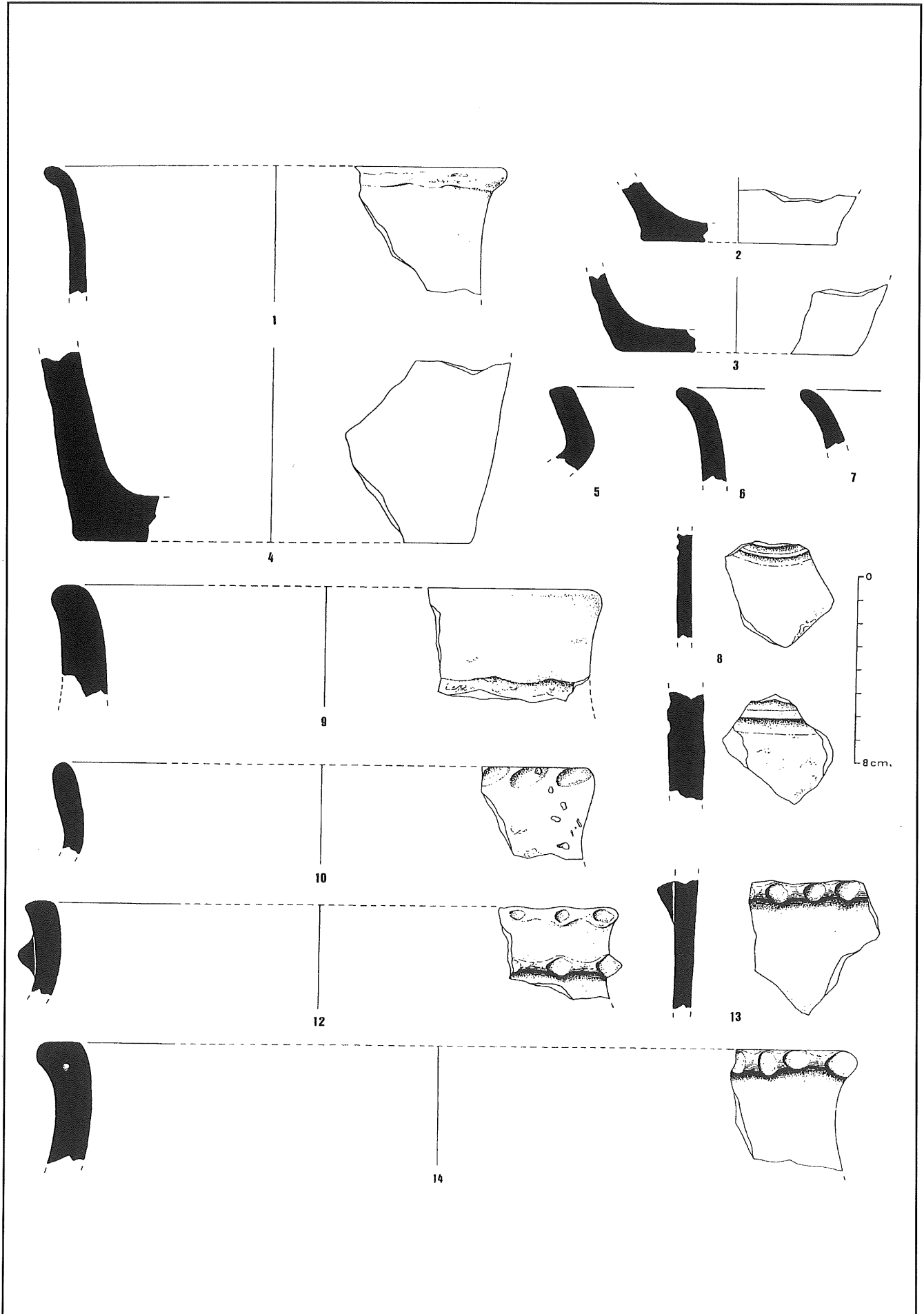

Figura 13. - Tall 2. UE 2.

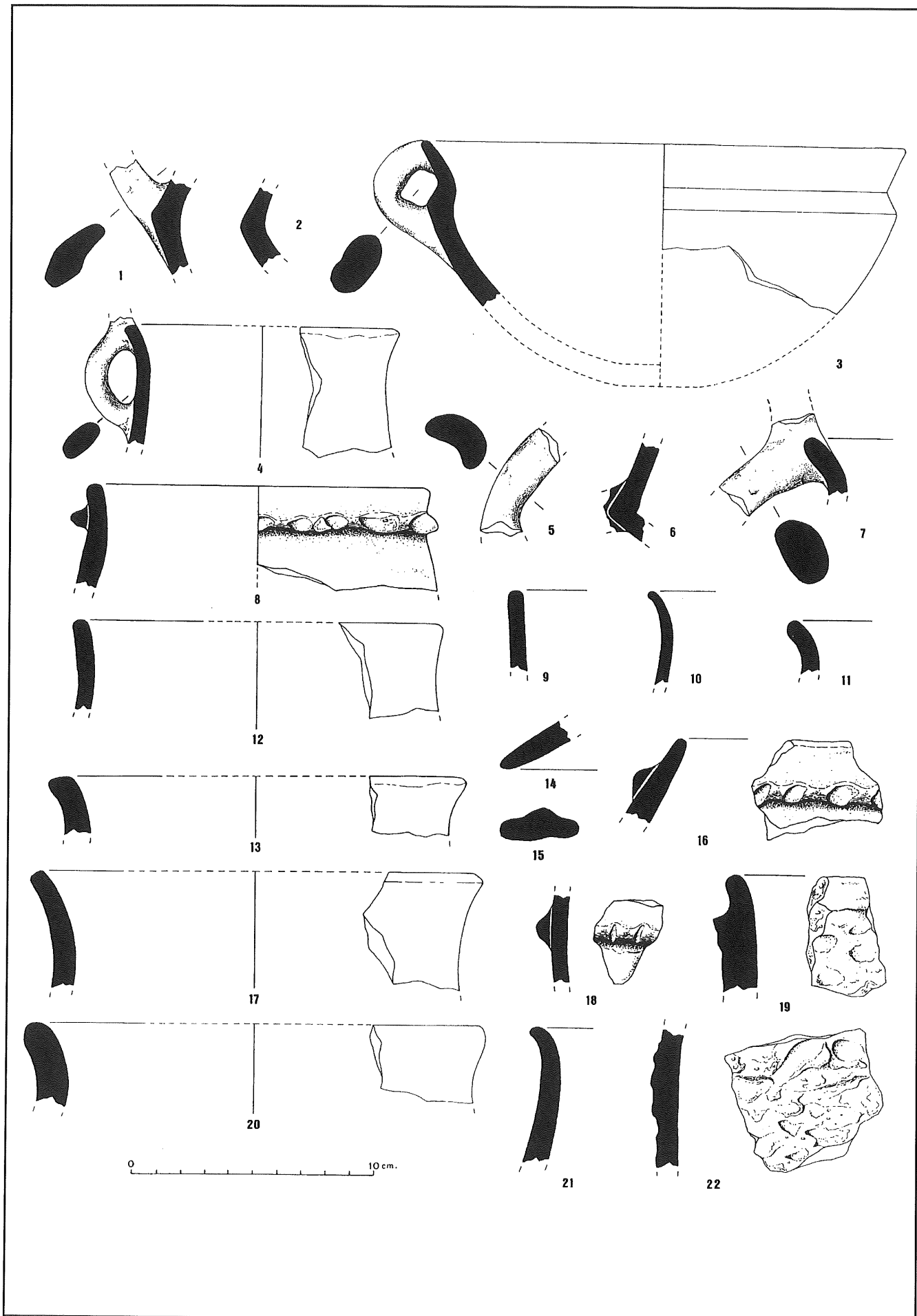

Figura 14. - Tall 2. UE 2.

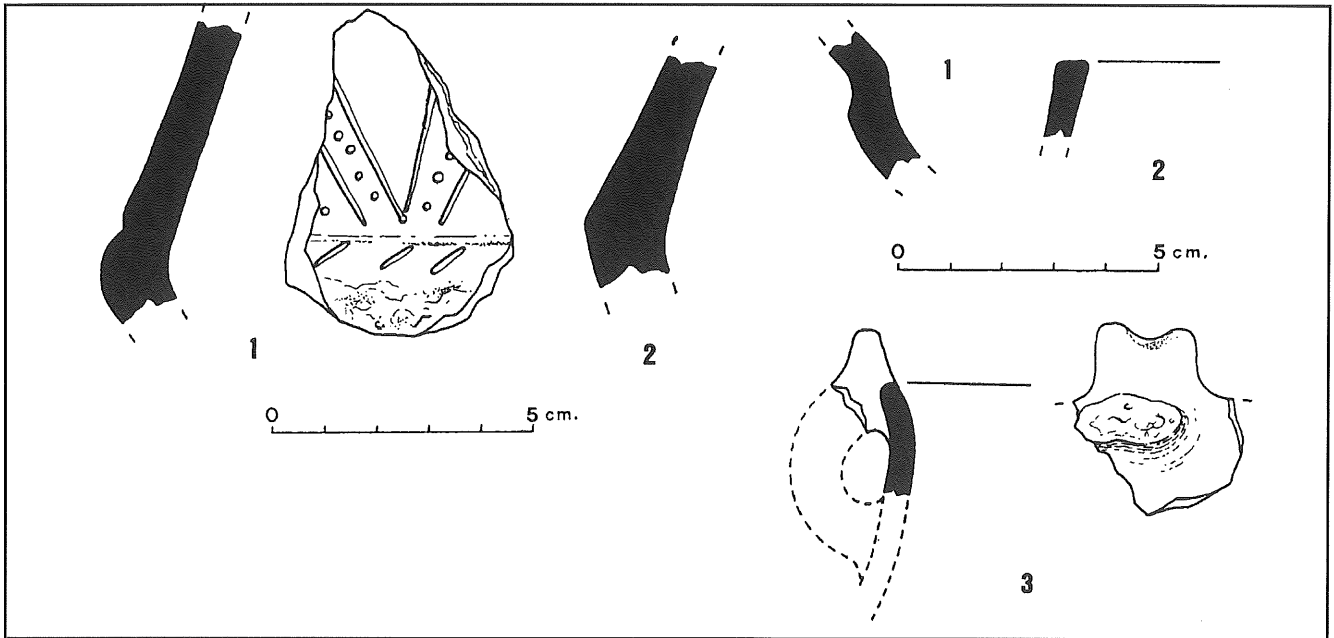

Figura 15. - Tall 1. UE 1. Tall 2. UE 3-4.

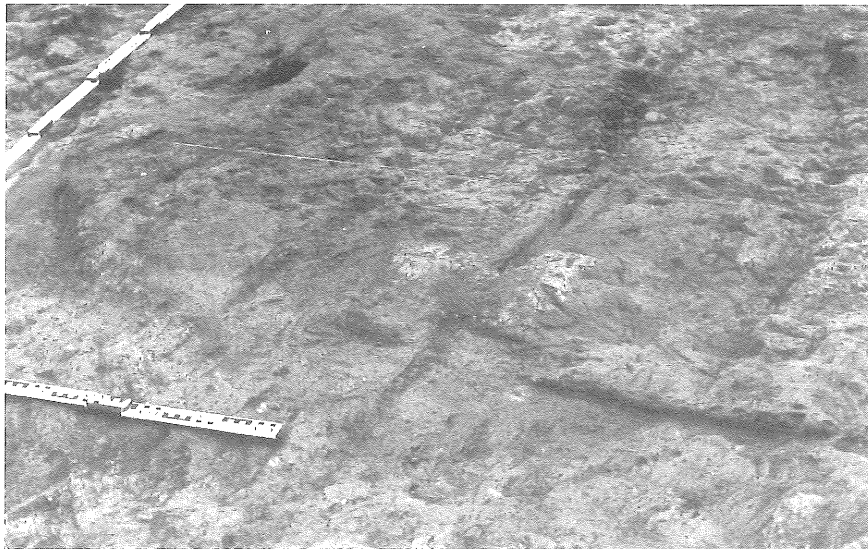

Figura 16. - Vista parcial de la plataforma. A l'esquerra, el Tall 1, a la dreta, el Tall 2.

Figura 17. - Tall 2. Senyals de les relles sobre la unitat de base 6.

Bibliografia

RODRÍGUEZ 1983

J. I. Rodríguez-Duque, "La Portella", *Informació Arqueològica*, 40, 141.

ROVIRA 1988

J. Rovira, *Excavacions en el jaciment Punta de Corregó (la Portella, la Noguera)*, Memòria inèdita. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

Jordi Rovira

"Roma a Catalunya: més enllà del mil·lenari"

Una de les operacions més ambicioses en l'àmbit de la producció cultural de 1992 a Catalunya ha estat l'organització *Roma a Catalunya* que ha estat presentada coincidint amb el preàmbul i la cloenda, respectivament en les seves dues versions fins ara conegudes, dels ja avui històrics Jocs Olímpics de Barcelona.

Primer a Tarragona (aparcament de la Pedrera, abril-maig de 1992) i més tard a Barcelona (Palau Robert, octubre de 1992-gener de 1993), l'exposició es va presentar a l'opinió pública com una eina imprescindible per a assolir el coneixement dels trets bàsics i diferencials de tot allò que constitueix la fonamentació socio-cultural del nostre poble. Intentant emular (explícitament, això sí) precedents immediats en aquesta nova moda darrerament vigent a Europa (i més concretament a Itàlia i França) tot organitzant magnes exposicions-síntesi on la història i els seus documents són posats al servei de proclames de bon tros subliminals.

Això que podria semblar una apreciació subjectiva i fins i tot tendenciosa de les motivacions que van portar a l'Institut Català d'Estudis Mediterranis a organitzar aquesta, d'altra banda important, mostra es veu perfectament corroborat a partir de la lectura dels articles fets i/o potenciat pels seus responsables coincidint amb la presentació de *Roma a Catalunya* a Tarragona i a Barcelona i a partir, també, del contingut dels discursos proclamats per les distintes personalitats en ocasió dels respectius actes inaugurals. Impressió que es consolidava, encara més, en el propi enfocament i contingut de l'exposició. Evidentment, cadascú pot fer una valoració en positiu o en negatiu del que això comporta: és clar que en tota proposta expositiva hi intervé un component de subjectivitat important derivada de les finalitats que es persegueixen assolir i, també, del propi tarannà de qui n'assumeix la direcció. Tot document històric conté significats diversos, i el fet històric inferit d'aquests documents admet múltiples interpretacions.

En el cas de *Roma a Catalunya*, cal admetre que se situava els seus responsables en una situació delicada i, alhora, engrescadora. Delicada perquè significava assumir el risc de desconnectar els usuaris en capgirar radicalment l'escala de valors que recentment s'havia homologat en ocasió de la celebració del mil·lenari de Catalunya (som el que som gràcies al fet que, en un moment determinat, vàrem tenir la valentia i l'habilitat de segregar-nos d'una unitat més àmplia que era l'imperi franc). Amb *Roma a Catalunya*, el missatge havia de ser, necessàriament, el contrari: som el que som gràcies al fet que durant molt de temps, segles, vàrem formar part d'una unitat territorial, política, cultural i econòmica anomenada genèricament imperi romà (i això ens legitima a seguir-hi essent i a seguir-hi jugant un paper important). Engrescadora, perquè sempre pot ser gratificant aconseguir la quadratura del cercle, més quan ningú no pararà atenció en la truculència emprada. Val a dir que els objectius, si realment eren aquests, es van assolir amb escreix.

Cal reconèixer, però, que en el cas de Catalunya, una vegada endinsats en el dilema, l'opció és políticament complexa: ni ens podem sentir plenament identificats amb la cultura romana (la qual va anihilar hàbilment el substrat autòcton mentre s'hi amalgamava en el decurs dels segles), ni ens podem sentir diferents si optem per unes arrels medievals, ètnicament més barrejades encara. En conseqüència, deu ser lícit alinear-se en aquella opció que en cada moment i circumstància sigui més aconsellable. I, pel que sigui, políticament, ara toca Roma. Benvinguda sia: sempre és bona la constatació del reconeixement de la història.

Cal dir que és excessivament fàcil establir una valoració crítica quan es rep l'encàrrec de fer una ressenya d'una exposició. És inevitable tenint en compte que hi intervenen massa elements de caire subjectiu. Per això, crec que és just començar manifestant que *Roma a Catalunya* conté aspectes força positius i que en les dues edicions que s'han presentat, Tarragona i Barcelona, han resultat un èxit de públic atenent a les dades estadístiques proporcionades pels organitzadors. I, encara més, que el públic que l'ha visitat s'ha mostrat realment sorprès davant del descobriment de la riquesa i, fins i tot, espectacularitat de les manifestacions d'aquesta cultura llatina a casa nostra que *Roma a Catalunya* aplegava per primera vegada. D'altra banda, l'àmplia nòmina d'assessors i col·laboradors científics incorporats en l'exposició palesa la voluntat que la mostra assegurés un rigor en els plantejaments i en el contingut de la proposta. És indiscutible que, gràcies a això, el catàleg de l'exposició conforma possiblement —tal com s'afirma en el dossier preparat per la pròpia organització— "el primer resum totalitzador i detallat de l'imperi romà al nostre país". De tota manera, per qui no conegui en profunditat les misèries del nostre gremi, podria sorprendre, per una banda, l'excessiu clientelisme contingut en l'esmentada nòmina i, per contra, absències significatives i no gaire explicatives si del que es tractava era globalitzar. Unes absències que, d'alguna manera, varen ser corregides en el cicle de conferències que paral·lelament a la versió barcelonina de l'exposició